

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології (*Харківський
національний університет внутрішніх справ*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

доктор юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності (*Харківський
національний університет внутрішніх справ*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4621-1738>

УДК 343.93

ПРО ОДНЕ АКТУАЛЬНЕ ДЛЯ НАУКИ ЗАВДАННЯ...

Є добре відомим є вислів Ліотара про те, що наука являє собою лише один з безлічі наративів, що не має підстав претендувати на більшу істинність або об'єктивність. Серед інших текстів, що існують в полікультурному світі, наука (особливо соціально-гуманітарна наука як її частина) подібна літературі – зокрема, за характером претензії на виробництво смислів. Наука, як і література, виробляє риторично вивірені тексти, однією з ознак яких є «ефект істини», пов'язаний з текстуальними характеристиками.

Якщо вести мову про справжнє накопичення знань, свобода наукового пошуку полягає в умінні проводити нові відмінності, робити однакове розділеним, бачити відмінності більш специфічними, ділити більші класи на менші, щоб інтерпретація досвіду ставала багатшою і докладнішою. Ми часто чуємо, що освіченість людей вимірюється багатством словникового запасу, який вони використовують (так само часто чуємо і те, що «не є багатством одноманітність мови!»). Речі можна описати як «прекрасні», але це «прекрасне» можна зробити більш конкретним, і тоді виявиться, що речі, описані таким чином, можуть бути сприйняті як «прекрасні» з багатьох причин: тому що вони чарівні, присмні на смак, гарні, добре пасують до будь-чого, зроблені зі смаком або «правильно надходять». Багатство досвіду і мови зростає одночасно.

Відмінності в назві речей відображають наше сприйняття відмінності їх якостей, а тим самим відмінності в їх використанні і нашому поведженні з

ними. Але визнання нами якісних відмінностей відображає і відмінності, які ми застосовуємо в наших діях з ними і в наших очікуваннях, з яких власне і починаються наші дії. Зрозуміти – значить знати, як чинити далі. І навпаки: якщо ми знаємо, що робити далі, значить ми зрозуміли. Саме цей перетин, ця гармонія між способом дії і способом бачення світу дозволяє нам припустити, що відмінності притаманні самим речам, що оточуючий нас світ сам по собі поділяється на окремі частини, що розрізняються в нашій мові, і назви «належать» речам, що ними позначаються.

Однак «наука» як інститут, що прагне упорядкувати «місиво» реальності, не може не розглядати цю подвійність (амбівалентність) як перешкоду на шляху до досягнення її цілей. Прагнення до однозначного знання («вірного» завдяки відсутності конкуренції) і спроби впорядкувати дійсність, зробити її піддатливою для самоствердження, ефективної дії, зливаються в єдине ціле. Бажання повного контролю над ситуацією передбачає формування чіткої «лінгвістичної карти», на якій значення термінів не підлягають сумніву і ніколи не оскаржується; тут кожне слово безпомилково вказує на свого референта, і тільки цей зв'язок може матися на увазі при його використанні.

Внаслідок цього подвійність знання постійно породжує спроби «зафіксувати» певне знання як обов'язкове і таке, що не підлягає сумніву, тобто як «ортодоксальне», змусити повірити в те, що це, і тільки це знання є безпомилковим, що воно поза підозрою або, принаймні, краще (більш правдоподібно, надійно і корисно), ніж його конкурент. Воно породжує тим самим і спроби знецінити альтернативні форми знання як нижчі за класом, що мають ознаки «єресі», ганебного відхилення від істини, пов'язані з невіглаством їх автора.

Ця боротьба на два фронти (захист позицій ортодоксії і запобігання або знищення єресі) змушує «науку» контролювати інтерпретацію як свою мету. Усталене знання, «наука» прагне отримати виключне право вирішувати, яку з можливих інтерпретацій слід вибрати і визнати істинною (істинною, за визначенням, може бути тільки одна конкуруюча версія, а інші версії –

помилкові; помилки численні, а істина одна; презумпція монополії, винятковості, відсутності конкуренції укладена вже в самій ідеї істини).

Прагнення до монополізації знання з боку «науки» виражається в оголошенні прихильників альтернативи дисидентами, в загальній нетерпимості до плюралізму думок, і у крайньому випадку – в цензурі.

За своєю природою соціально-гуманітарне знання на рідкість погано пристосоване до такого заняття, як «замикання і опечатування»; це розширений коментар досвіду повсякденного життя, інтерпретація, яка ґрунтується на інших інтерпретаціях і, в свою чергу, живить їх. Соціально-гуманітарне мислення, щонайменше, підриває віру в винятковість і повноту якої б то не було інтерпретації. Воно привертає увагу до множинності дослідів і форм соціальних зв'язків, показує кожен з них як цілісність саму по собі, як світ зі своєю власною логікою і в той же час викриває фальш її самовдоволення і нібито явної самодостатності. Соціально-гуманітарне пізнання (так само і знання) не ускладнює, а сприяє потоку переживань і їх обміну. І якщо говорити прямо, воно додає невизначеності, оскільки підриває зусилля «заморозити потік знань» і зачинити всі входи і виходи. З точки зору «науки», стурбованої встановленим нею порядком, суспільствознавство є частиною хаотичного світу, швидше проблемою, ніж рішенням.

Найкраща служба, яку може послужити людям соціально-гуманітарна думка в їх повсякденному житті і співіснування – це стимулювання взаємного розуміння і терпимості до продукування нових ідей, думок і поглядів. Соціально-гуманітарне мислення не може не сприяти розумінню, яке породжує терпимість, і терпимості, що робить розуміння можливим, – воно служить справі звільнення наукового пошуку від штучних обмежень.